

gramm des deutschen Idealismus og Fichtes revolutionsskrift, hvor fællesskabet udgøres af ønsket om det politiske opløsning i det æstetiske. Schiller står derfor ikke alene, men læses af MHJ som den første, der udkaster den tanke, at friheden alene kan realiseres æstetisk, og at denne realisering har æstetisk karakter, i form af et kunstværk.

Læsningen af Den æstetiske revolution giver anledning til spørgsmålet om, hvem MHJ henvender sig til. Er det populærvidenskab, MHJ ønsker at bedrive? Dette er næppe tilfældet, for så skulle bogen, der oprindeligt var en ph.d.-afhandling, have været omskrevet yderligere og de tunge Kant-dele gjort lidt mere spiselige. MHJ ønsker at bedrive filosofisk idéhistorie, og som sådan henvender hans bog sig til et akademisk publikum. I forlængelse heraf vækker det forundring, at bogen ikke er forsynet med en litteraturliste, at der næsten kun tages stilling til forskningen i fodnoter, og at der ikke citeres på tysk eller i det mindste henvises til originalbegreberne. Især det sidste punkt skæmmer en ellers overbevisende læsning og udlægning af Kants sidste kritik.

I anledning af Schilleråret kunne man have ønsket, at denne udgivelse havde behandlet Schillers værk og ikke blot Schiller i forlængelse af Kant (selvom kapitlerne om Kant er bogens bedste). Jeg savner også en klarere perspektivering og stillingtagen til forskningen. Bernard Yacks bog *The Longing for Total Revolution*,

hvorfra MHJ har sit begreb 'æstetisk revolution', nævnes flere gange i fodnoterne (og afhængigheden tilkendes også), men inddrages ikke i en egentlig diskussion. Ligeledes er der i fodnoterne adskillige små fine pointer, og det er næsten en skam, at de ikke er fremhævet i selve teksten.

Den æstetiske revolution er interessant for sin behandling af Kant, men overordnet set lider bogen af manglende klarhed i fokus. Læsningerne af de filosofiske tekster er i sig selv klare nok, men MHJ forsømmer at anskue teksterne fra oven, hvor det er nødvendigt. Dette samt den manglende inddragelse af forskningen gør det svært at få øje på bogens *raison d'être*, når den behandler en så tiltrampet problemstilling som Kants og Schillers æstetiske teori.

Louise Ebbesen Nielsen

Et liberalt lys

Isaiah Berlin: Den ideale stræben og andre essays, Gyldendal, 2005, 343 sider, kr. 375,-

Der foreligger nu et større tekstudvalg på dansk af den russisk-engelske filosof og idehistoriker – det sidste valgte han selv at kalde sig – Isaiah Berlin (1909-1997). Anders Smith har oversat dygtigt og skrevet en mindre dygtig introduktion, skæmmet af en bunke uvedkommende polemik.

Berlin blev en af det tyvende århundredes store liberale tænkere, hvis

indflydelse vel var størst i England og til dels USA, og meget mindre i det socialdemokratiske/konservative kontinentale Europa. Lige som en anden af det tyvende århundredes store politiske tænkere – Hannah Arendt – kom han ikke til at virke i sit fødeland. Hans familie rejste fra Rusland efter revolutionen og slog sig ned i England. Hannah Arendt, der lige som Berlin var jøde, flygtede fra Tyskland til USA efter starten af 2. verdenskrig. Begge flygtede således fra totalitære regimer og begge kom i deres tænkning til at sætte frihedsbegrebet som centralbegreb. Men her hører lighederne også op. Rent bortset fra, at Berlin mente at Arendt var et tågehorn og Arendt ikke tog notits af Berlins tænkning, så viser de to, at frihedsbegrebet nærmest kan dække hvad som helst. I hvert fald har de to positioners frihedsbegreber meget lidt med hinanden at gøre – måske lige bortset fra en ikke ligegyldig detalje, nemlig den, at frihedsbegreberne i begge tilfælde er tænkt op imod - både som afskærmning fra og alternativ til - totalitarisme.

Bogen består af fem tekster – med et tidsspand på små 35 år - hvoraf to er delvist intellektuelt selvbiografiske. Det gælder således den tekst, som den danske udgivelse har fået navn efter, 'Den ideale stræben'. Her reflekterer Berlin over den totalitære katastrofe i det tyvende århundrede, og beretter samtidig om, hvorledes han i sit intellektuelle liv kom til at se på den efter at have læst Machia-

velli. Via denne fandt Berlin frem til en af de blivende grundpiller i hans egen tænkning, 'nemlig den indsigt at ikke alle de højeste værdier som menneskeheden har stræbt efter nu og i fortiden, nødvendigvis var forenelige med hinanden' (s.35). Jeg tror, Berlin er den første som med pondus gør opmærksom på dette forhold i relation til det samfundsmæssige. Ikke uinteressant er det at tænke over, at en lignende opfattelse – mutatis mutandis – faktisk blev gjort i den kunstneriske modernisme, hvor enheden af det skønne, det gode og det retfærdige blev opgivet allerede i midten af det 1900 århundrede. Men som nævnt, var det ikke der, Berlin lod sig inspirere.

Lidt senere stødte han på en anden italieners værk, nemlig den ofte oversete Giambattista Vicos *Den nye videnskab*, der åbnede øjnene for, at hver kultur eller civilisation skal forstås på sine egne præmisser via indlevelse, kreativitet og fantasi. Det tilføjes: forstås, ikke nødvendigvis vurderes. Interessant nok er det altså disse to italienerne, som kom til at levere grundpiller i Berlins liberale opfattelse, som har pluralismen, som højeste gode og, tror jeg man kan sige, i hvis tjeneste liberalismen skal fungere. I dette første essay nævnes liberalismen dog ikke som sådan. Pointen er, at 'jagten på fuldkommenhed ikke er andet end en opskrift på blodsudgydelse, selv hvis det forlanges af den mest oprigtige idealist eller den mest renhjertede'(s. 50).

Den ungarske filosof og litteraturkritiker – samt marxist – Georg Lukacs har skabt udtrykket 'forfladigelse gennem dybde', som vist nok var rettet mod Heidegger, men også mod Frankfurterskolen. Det kan Berlin i hvert fald ikke beskyldes for. Her er hverken dybde eller forfladigelse, men derimod stor historisk og idehistorisk viden og sans, samt en god portion politisk og – forekommer det mig - almen menneskelig dømmekraft. Tillige skrives der klart, om end med en række gentagelser.

Bogens andet essay – 'Historisk nødvendighed' – er den ældste tekst, stammende fra 1954. Den har en vis familielighed med en anden af teksterne – 'Splittelsen mellem naturvidenskaberne og humaniora' fra 1974. Familieligheden kommer af, at de begge beskæftiger sig med forholdet mellem et naturvidenskabeligt, deterministisk verdens- og historiesyn kontra et ikke-naturvidenskabeligt ditto. 'De der beskæftiger sig med menneskelige anliggender, er forpligtet til at bruge de moralske kategorier og begreber, som indgår i og udtrykkes af dagligsproget' (s. 172), lyder et afgørende credo. Berlin går i det første essay i rette med historisk determinisme, ikke bare som denne tager sig ud i en naturvidenskabelig optik, men også som den har gjort sig gældende i dårlig metafysisk-anti naturvidenskabelig historiefilosofi (f.eks. Hegel) samt elendige kvasimetafysisk-naturvidenskabeligt analoge historiefilosofier (Comte, Marx). Hans

argumentation, på linje med Poppers i *The Poverty of Historicism*, viser bl.a. hvilke farer sådanne optikker rummer i retning af terror og magtvilkårlighed. Men i modsætning til Popper, der især bestræbte sig på at vise det metodologisk ugyldige, er Berlins grundbase henvisningen til den menneskelige erfaring og dagligsprogets fundamentale rolle heri, som det fremgår af det citerede. Berlin henviser i bogen intetsteds til Aristoteles, men her kunne han have en vægtig allieret, ikke mindst i dennes phronesisbegreb.

Det er en lignende argumentation – samt et dygtigt idehistorisk rids af tendenser i Vestens tænkning - der går igen i essayet om 'Splittelsen mellem naturvidenskaberne og humaniora'. Der startes her med et ikke navngivet angreb på Carrs lige så berømte som overfladiske essay om de to kulturer (en naturvidenskabelig og en humanistisk), og meget velgørende gøres der op med Carrs kulturbegreb. Essayet er både en rekonstruktion af, hvordan der i Vesten opstod en modsætning mellem naturvidenskab og humaniora, samt et godt forsvar for den sidste. Måske skulle man i dag minde vor såkaldt liberale regering om, hvad en af det tyvende århundredes største liberale tænkere mente om humaniora.

Godt nok bærer begge essays præg af tidens tand, men den principielle kerne i dem begge er lige så aktuel i dag som på affattelsestidspunktet. Når der i dag stræbes efter – eller i

hvert fald retorisk stiles efter - opbygningen af et såkaldt videnssamfund, kan det ikke være uden betydning at gøre opmærksom på at den menneskelige viden har mange former, og at den naturvidenskabelige kun er en af dem.

Det er sagt flere gange her, at Berlin var en af de store liberale tænkere i det tyvende århundrede. I de indtil nu refererede essays kan man næppe sige, at argumentationen er eksplicit, måske endda ikke engang implicit liberal – i hvert fald ikke liberalistisk.

Det er til gengæld tilfældet i 'To slags frihed' fra 1958, som er bogens vigtigste tekst og som den burde have skiltet med i titlen, i stedet for det mere sekundære essay om idealstræben.

I 'To slags frihed' fra 1958 giver Berlin en nu klassisk dobbeltbestemmelse af frihed, som det fremgår af titlen. Han er opmærksom på, at ordet frihed i Vesten har utallige betydninger, men han vælger to, som i hvert fald siden oplysningstiden har været ikke bare filosofiske anliggender, men også været mere eller mindre medstyrende for samfundenes selvforståelse og indretning.

Negativ frihed er en frihed, som består i, at afgrænse det rum, hvori andre kan og må gribe ind i den enkelte rum for tænken, ageren og handlen. Den kaldes negativ fordi den først og fremmest er afskærmende. Tilknyttet denne bestemmelse er forsvaret for det private rum og insistering på magtbegrænsning. Positiv frihed deri-

mod bestemmer groft sagt frihed som selvbestemmelse (hvad enten denne er individuel eller kollektiv). Berlin argumenterer godt for den negative frihed: for det første er det den, som accepterer den indvundne indsigt i, at det langt fra er givet, at menneskenes højeste mål er i harmoni med hinanden, dvs. at den har indbygget en hindring i en falsk homogenisering; for det andet har den historisk vist sig ikke at rumme samme ikke-intenderede, men ofte uundgåelige tendens hen imod totalitarisme. Til gengæld, og det er Berlin til fulde klar over, rummer den negative frihed kun en ringe appel, dersom frigørelse af den ene eller anden art er i spil. Han er også klar over, at kernen i den liberale negative frihed, som bestemmes som 'den størst mulige ikke-indblanding der er forenelig med samfundets mindstekrav' ikke kan være blevet eller blive stillet 'af andre end et lille mindretal af højt civiliserede og selvbevidste mennesker' (s. 245).

Berlin gennemspiller i dette vigtige essay de to frihedsbegrebers historie og gyldighed og han understreger, som det fint hedder, at 'frihed er frihed, ikke lighed eller fairness eller retfærdighed eller kultur eller menneskelig lykke eller rolig samvittighed' (s.186). Især gør han en del ud af, at adskille frihed fra anerkendelse og suverenitet. Dog er han klar over, at den negative frihed, som han så klart operer for, ikke kan stå alene. Til gengæld er 'for liberale... hovedværdien af de politiske, 'positive' rettigheder,

af retten til at deltage i regeringen, formentlig at de udgør et middel til at beskytte noget de anser for at være en endegyldig værdi, nemlig personlig, 'negativ' frihed' (s. 251).

Måske vil en og anden indvende, at dette er for bastant – men ikke mindst set i lyset af, at det i dag, og det ikke bare i Danmark, er sværere og sværere ikke bare i praksis, men også i 'teorien' at skelne liberale fra konservative og især socialdemokrater, er det en klar og vigtig melding, der her formuleres ukrukket og solidt.

Bogen slutter med en meget kort selvbiografisk skitse over, hvad Berlin – efter at en Israelsk journalist havde gjort ham opmærksom herpå – anså for de tre vigtigste påvirkninger i hans intellektuelle liv. Fra den russiske proviniens kommer den glødende interesse for ideer – hvor Berlin ironisk gør opmærksom på, at russerne (under kommunismen og lidt før) også blev glødende fortalere for den idé, at ideer ikke betød noget. Fra den britiske empiriske tradition stammer den civiliserede sans for den menneskelige virkelighed, og fra det jødiske stammer så meget, at Berlin ikke mener at kunne gøre det eksplicit. Og så tilføjer han: 'Men så meget kan jeg sige: Trods min langvarige hengivenhed for personlig frihed har jeg aldrig været fristet til at marchere sammen med dem som i dens navn forkaster troskab mod en bestemt nation, fællesskab, kultur, tradition, sprog – de myriader af uanalyserbare tråde som

binder mennesker sammen til genkendelige grupper' (s. 323).

I liberale anmelderes omtale af bogen bliver den fremhævet som et lyspunkt. Det forstår jeg. Det er også set, at nogle mener, den kommer for sent. Det kan man vel til dels give dem ret i, men det betyder ikke at den er forældet. Så hurtigt går det ikke for sig med ideer.

Hans-Jørgen Schanz

Venskab

Helge Svare: Venskab. Boedal, 2005, 144 sider, kr. 198,-

Svares lille, fine bog begynder karakteristisk nok med at tage venskabet for givet som en realitet, hver af os vil kunne forholde os til igennem en elementær optælling af vores venner. Igennem hele bogen ledsages læseren af denne tillidsvækkende tro på, at både når vennerne er gået sammen og når de har forladt hinanden, så består venskabet altid som en klippefast realitet, alle afstande og forskelle til trods. Troen på det godes tilstedeværelse iblandt menneskene underbygger forfatteren med personlige erfaringer af velvilje, glæde og begejstring; begreber, der belyses i en idehistorisk gennemgang af venskabets udfoldelsesmåder fra Homer over Aristoteles til Cicero og igen fra Montaigne over den moderne ægteskabsinstitution til venskabet i dag. Svare skriver lysende klart, hvilket er en force ved bogen. Måske er det også dens faldgrube.